

**Komitet pravnikā za ljudska prava
YUCOM**

NACRT METODOLOGIJE

**GOVOR MRŽNJE I ZLOČIN MRŽNJE
KAO INSTITUTI MEĐUNARODNOG
I DOMAĆEG PRAVA**

**OSNOVI METODOLOGIJE I
STRATEGIJE ZA BORUBU PROTIV
GOVORA MRŽNJE I ZLOČINA MRŽNJE**

**Nacionalna koalicija za toleranciju
protiv zločina mržnje**

Beograd, avgust 2007.

GOVOR MRŽNJE I ZLOČIN MRŽNJE KAO INSTITUTI MEĐUNARODNOG I DOMAĆEG PRAVA

I. GOVOR MRŽNJE

OPŠTI OSVRT

«Govor mržnje» ili se najopštije može definisati kao *izražavanje koje sadrži poruke mržnje ili netrpeljivosti prema nekoj rasnoj, nacionalnoj, etničkoj ili verskoj grupi ili njenim pripadnicima*. U poslednje vreme, govor mržnje obuhvata i govor koji je usmeren u cilju proizvođenja mržnje i netrpeljivosti *prema polu i seksualnoj opredeljenosti*, a sve češće ovaj pojam obuhvata i *netrpeljivost prema različitom političkom i drugom mišljenju kao i nacionalnom i društvenom poreklu*.

Suštinska pretnja izražavanju mišljenja sa elementima govora mržnje je u tome što poruka koja se ovakvim izražavanjem šalje građanima, ima za cilj da izazove određene negativne posledice po određeno lice odnosno grupu lica u zavisnosti od *njegovog/njihovog ličnog svojstva ili pripadnosti određenoj grupi*. što se može manifestovati kroz:

- 1) stvaranje prezira prema određenom licu ili grupi;
- 2) stvaranje negativnog stereotipa prema određenom licu odnosno grupi;
- 3) podsticanje diskriminacije i neprijateljstva;
- 4) osudu okoline prema određenom licu ili grupi;
- 5) izazivanje osećanja nesigurnosti i straha kod određenog lica/ili pripadnika određene grupe;
- 6) nanošenje fizičkih i psihičkih bolova određenom licu odnosno pripadniku određene grupe;
- 7) upućivanje pretnji određenom licu odnosno grupi;
- 8) podsticanje i izazivanje nasilje prema određenom licu ili grupi;
- 9) stvaranje osećaja kod velikog dela građana da je takvo ponašanje prema određenom licu/grupi društveno poželjno i opravdano;
- 10) izazivanje osećaja kod širokog kruga građana da će takvo ponašanje biti tolerisano, i neće biti predmet odgovornosti.

Govor mržnje, pokazali su i ratovi na prostorima bivše Jugoslavije, jeste snažno sredstvo za podsticanje linča, diskriminacije, nasilja, neprijateljstva i svirepog ponašanja, ratnih zločina i drugih anticivilizacijskih tekovina i stereotipa koji su osnov krivičnog dela ZLOČINA MRŽNJE, o kome će kasnije biti reči.

Lično svojstvo određenog lica odnosno *pripadnost određenoj ranjivoj grupi* je od suštinskog značaja za određivanje pojma *govora mržnje*. Poruka izražena u govoru mržnje usmerena je uvek na lično svojstvo ili specifičnosti svojstva ugružene grupe. Ta lična svojstva su: 1) rasa; 2) nacionalna ili etnička pripadnost; 3) veroispovest; 4) jezik; 5) pol; 6) seksualna opredeljenost; 7) političko i drugo mišljenje i uverenje; 8) društveno poreklo; 9) drugo lično svojstvo.

MEĐUNARODNI DOKUMENTI

1. UJEDINJENE NACIJE

U svim međunarodnim dokumentima koji govore o ljudskim pravima i slobodama, a samim tim i o potrebi borbe protiv rasizma i rasne diskriminacije govori se i o potrebi sprečavanja "govora mržnje", jer "govor mržnje" **podstiče, opravdava ili veliča diskriminaciju na osnovu rase, etničke, polne, verske, jezičke ili neke druge razlike.**

1) *Povelja Ujedinjenih nacija*, usvojena 1945. godine, u tački (c) člana 55. obavezuje sve članice na "poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda za sve, bez razlikovanja rase, pola, jezika ili vere".

2) *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima UN* u članovima 1. i 2. svim ljudima jamči slobodu i jednakost u dostojanstvu i pravima, bez obzira na "bilo kakvu razliku kao što je rasa, boja kože, pol, jezik, vera, političko ili neko drugo opredjeljenje, nacionalno ili društveno poreklo, vlasništvo, rođenje ili neki drugi status".

3) *Pakt o građanskim i političkim pravima*. Države danas imaju i zakonsku obavezu da sankcionišu govor mržnje što proizilazi iz međunarodnim standarda ljudskih prava, pre svega člana 20. st. 2 *Pakta o građanskim i političkim pravima (1966)* u kome se kaže: «**Zakonom će se zabraniti svako zagovaranje nacionalne, rasne ili verske mržnje koje predstavlja podsticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje.** U *Opštem komentaru br. 11.* koji se odnosi na članak 20. *Pakta* dodatno se pojašnjava da "član 20. može potpuno stupiti na snagu samo ako postoji (nacionalni) zakon iz kojeg je očito da su opisana propaganda i zagovaranje u suprotnosti sa javnom politikom, i ako postoje prikladne mere sankcioniranja u slučaju kršenja tog zakona" (*CCPR General comment 11. 29/07/83.*).

4) *Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije* Osnovni dokument UN u borbi protiv rasizma i diskriminacije je *Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije* (1965) kojom je između ostalog utvrđeno: "**Države članice osuđuju svaku propagandu i sve organizacije koje se rukovode idejama ili teorijama zasnovanim na superiornosti neke rase ili grupe lica izvesne boje ili izvesnog etičkog porekla** ili koje žele da opravdaju ili podrže svaki oblik rasne mržnje i diskriminacije. One se obavezuju da bez odlaganja usvoje pozitivne mere koje imaju za cilj da ukinu svako podsticanje na takvu diskriminaciju, ili na svako delo diskriminacije naročito se obavezuju: **1) da utvrde kao krivično delo svako širenje ideja zasnovanih na superiornosti ili rasnoj mržnji**, svako podsticanje na rasnu diskriminaciju, kao i sva dela nasilja, ili izazivanja na takva nasilja, uperena protiv svih rasa ili pomoći rasističkim aktivnostima, podrazumevajući tu i njihovo finansiranje; **2) da izjave da su nezakonite i da zabrane organizacije i aktivnosti organizovane propagande i svaku drugu vrstu propagandnih aktivnosti koji podstiču na rasnu diskriminaciju** i koji je pomažu, kao i da izjave da je učešće u ovim organizacijama ili u njihovim aktivnostima kažnjivo delo; **3) da ne dozvole javnim vlastima niti javnim nacionalnim ili lokalnim ustanovama da podstiču na rasnu diskriminaciju ili da je pomažu.** U sklopu pozitivnih antidiskriminacijskih mera, države članice moraju putem sudova i drugih državnih institucija osigurati odštetu osobama koje su oštećene rasnom diskriminacijom (član 6.), **dok obrazovne, informativne i kulturne institucije trebaju poduzeti mere za borbu protiv predrasuda i promovisati razumijevanje, toleranciju i prijateljstvo među narodima i rasnim i etničkim grupama** (član 7.). Ove su mere detaljno razrađene u UNESCO-voj *Deklaraciji o rasi i rasnim predrasudama* iz 1978. godine.

5) Osim ovim dokumentima, koji imaju obavezujuću pravnu snagu za države koje su ih ratifikovale, pa i za Srbiju, postoje i drugi dokumenti UN različite pravne snage koji se odnose na sprečavanje diskriminacije, kao na primer *Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena*, *Deklaracija o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, verskim i jezičnim manjinama*, *Deklaracija o ukidanju svih oblika netolerancije i diskriminacije na temelju religije ili vere*, *Principi UN o starijim licima*, *Deklaracija o pravima mentalno zaostalih osoba*, *Deklaracija o pravima invalida*, *Konvencija o statusu izbeglica i dr.*

2. SAVET EVROPE

1) *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda* usvojena u Rimu 1950. godine, osnovni je dokument Saveta Evrope kojim se zabranjuje diskriminacija. Konkretno, član 14. Evropske konvencije predviđa da se ...**“uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj Konvenciji obezbeđuje bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, veroispovest, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje ili drugi status. Protokolom 12. Evropske konvencije usvojenim 2000. godine, članice su dodatno potvrdile potrebu “sveopšte zabrane diskriminacije”, a naročito od strane organa javnih vlasti. Srbija je 2004. godine, ratifikovala Evropsku konvenciju i Protokol i oni su postali sastavni deo sadašnjeg unutrašnjeg pravnog porekta Republike Srbije.**

2) Na samitu **šefova država i vlada država članica Saveta Evrope**, koji je održan u **Beču oktobra 1993.** godine, izražena je zabrinutost zbog ponovnog oživljavanja rasizma, ksenofobije i antisemitizma, razvoja klime netolerancije, porasta nasilja, naročito protiv migranata i osoba imigracionog porekla, kao i razvoja novih vidova ksenofobije u obliku agresivnog nacionalizma i etnocentrizma. **Šefovi država smatrali su da te manifestacije ugrožavaju demokratsko društvo i njegove osnovne vredosti, te je na Bečkom samitu usvojen i Plan akcije za borbu protiv rasizma, ksenofobije, antisemitizma i netolerancije. Jedan od sektora na koji se ovaj Plan odnosio je i sektor medija. U članu 5 Plana, od medija se zahateva da verno i odgovorno izveštavaju i komentrišu o aktima rasizma i netolerancije, kao i da nastave da razvijaju profesionalne i etičke kodekse koje odražavaju ove zahteve.** Već u decembru 2004. godine u Pragu, na IV evropskoj ministarskoj konferenciji o politici MAS-MEDIJA **OSUĐENI SU** svi oblici **izražavanja koji raspiruju rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam i sve oblike netolerancije,** jer oni **potkopavaju demokratsku sigurnost, kulturnu povezanost i pluralizam.**

3) *Preporuka R (97) 20 državama članicama o govoru mržnje* definiše govor mržnje kao **svaki oblik izražavanja koji šire, raspiruju, podstiču ili pravdaju rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam ili ostale oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući tu i netolerantnost izraženu u formi agresivnog nacionalizma i etnocentrizma, diskriminacije i neprijateljstava protiv manjina, migranata i osoba sa imigrantskim poreklom.** Preporuka naročito nalaže da vlade država članica treba da uspostave i održavaju **celovit pravni okvir koji se sastoji od građanskih, krivičnih i upravnih pravnih odredbama o govoru mržnje,** koji omogućuju državnim i sudskim vlastima da u svim slučajevima usklade poštovanje slobode s poštovanjem ljudskog dostojanstva i zaštite ugleda prava drugih. U tom cilju, vlade država članica treba da razmotre načine i sredstva kako bi... na listu mogućih **krivičnih sankcija za govor mržnje dodale i nalog za obavljanje društveno korisnog rada;** povećale mogućnost za **borbu protiv govora mržnje kroz građansko pravo dozvoljavajući zainteresovanim nevladinim organizacijama da podnose građanske tužbe omogućavajući odštetu žrtvama govora mržnje** i omogućavajući sudske odluke koje žrtvama daju pravo na odgovor ili nalažu ispravke. (NAČELO 2). Preporuka nalaže da vlade države članica kao i organi uprave na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou, ali i državni službenici, imaju posebnu odgovornost da se naročito u **medijima uzdrže od izjava koje mogu da se shvate kao govor mržnje ili kao govor koji bi mogao da proizvede efekte opravdavanja, širenja ili podsticanja rasne mržnje, ksenofobije i ostalih oblika diskriminacije zasnovane na netoleranciji** (NAČELO 1).

4) *Preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope R (97) 21 o medijima i promovisanju kulture tolerancije* predviđa da problem netolerancije zahteva razmatranje kako u javnosti, tako i unutar medijskih kuća. Iskustvo profesionalnih medijskih krugova pokazuje da bi bilo korisno da medijske kuće razmisle o: **izveštavanju zasnovanom na činjenicama i istinitim podacima o rasizmu i netoleranciji; opreznom izveštavanju kada je reč o napetosti među zajednicama; izbegavaju pogrdne stereotipe opisivanja pripadnika kulturnih, etničkih ili verskih zajednica u svojim publikacijama i programima; skreću pažnju javnom mnjenju na zla netolerancije; osporavaju pretpostavke koje su sadržane u netolerantnim primedbama sagovornika prilikom intervjua, izveštajima, diskusionim programima i dr.**

PREPORUKE I SMERNICE EVROPSKE KOMISIJE PROTIV RASIZMA I NETOLERANCIJE (ECRI)

Evropska komisija za borbu protiv rasizma i netolerancije Saveta Evrope osnovana je 22. marta 1994. godine, s ciljem suzbijanja rasizma, ksenofobije, antisemitizma i netolerancije koji ugrožavaju ljudska prava i demokratske vrednosti u Evropi. Analizirajući stanje u državama članicama Saveta Evrope, ECRI donosi preporuke kojima je cilj revizija zakonodavstva članica, te njihove politike i drugih mera za borbu protiv rasizma. Osim analize stanja u državama članicama putem periodičnih izvještaja koje su države dužne podneti ECRI-ju, ova organizacija donosi opšte preporuke koje se odnose na različite pojave rasizma i primere netolerancije, kao što su opšte preporuke o diskriminaciji Roma i Muslimana, širenju rasističkih sadržaja putem Interneta, saveti za zakonodavna tela država članica, preporuka o "govoru mržnje" o kojoj je već bilo reči, itd. Preporuke, naravno, nisu obavezujuće, ali se u državama članicama ozbiljno razmatraju i uglavnom sprovode u delo.

Tako na primjer **Opšta preporuka 2.** savetuje članicama da uspostave specijalizovana tela za borbu protiv rasizma i diskriminacije na državnom nivou. Takva tela za sada imaju Belgija, Danska, Finska, Mađarska, Holandija, Norveška, Švedska, Švajcarska i Velika Britanija. Ta tela su parlamentarni odbori, vladini uredi, ombudsmeni, komisije, parlamentarni poverenici, koji se na državnom nivou bave monitoringom i sprečavanjem diskriminacije, pomaganjem žrtvama diskriminacije, nadgledanjem sprovođenja nacionalnih zakona, te borbom protiv predrasuda putem edukativnih mera i medija (*ECRI: Good Practices: Specialized bodies to combat racism, xenophobia, antisemitism and intolerance at national level*, Strasbourg, April 1999).

Takođe **preporuka 7.** iz decembra 2002. o nacionalnom zakonodavstvu za borbu protiv rasizma i diskriminacije daje **smernice** državama članicama koje uopšte nemaju, ili imaju manjkave zakone za borbu protiv rasizma. Daju se definicije rasizma, direktne i indirektno diskriminacije, te predloge promena ustava, građanskog i upravnog prava i krivičnog zakona. **Kao najvažnije odredbe krivičnog zakona preporuka spominje: zabranu javnog pozivanja na mržnju, nasilje i diskriminaciju, te pretnje; javno podržavanje ideologija o superiornosti, odnosno inferiornosti na osnovu rase, jezika, boje kože, religije, nacionalnosti ili etničkog porekla; javno negiranje, omalovažavanje, opravdavanje genocida, zločina protiv čovečnosti, te ratnih zločina; javno distribuiranje svih vrsta rasističkog materijala; rasističke grupe, te rasnu diskriminaciju prilikom obavljanja javne dužnosti ili na poslu** (*ECRI General Policy Recommendation No. 7 on national legislation to combat racism and racial discrimination*, Strasbourg, February 2003).

3. MEĐUNARODNE SUDSKE INSTANCE

Statutima *ad hoc Međunarodnih krivičnih sudova za bivšu Jugoslaviju* (MKSJ) i Ruandu (MKSR), kao i Statutom stalnog *Međunarodnog krivičnog suda* (MKS) takođe se predviđa zakonsko kažnjavanje podsticanja – uključujući i verbalnog, na neki od zločina nad kojima sudovi imaju nadležnost. Tako se u članu 4. Statuta MKSJ-a krivičnim delom smatra "direktno i javno poticanje na delo genocida", dok Statut MKS-a individualnom kaznenom odgovornošću smatra svako "naređivanje, olakšavanje, nagovaranje ili podsticanje na (takav) zločin koji se dogodio ili je bio planiran" (člana 25.). Članom 2. Statuta suda za Ruandu krivičnim delom smatra se i svako "direktno i javno pozivanje na genocid". Vodeći se ovom odredbom ovaj sud je po prvi put nakon suđenja za nacističke ratne zločine u Nirbergu osudio "govor mržnje" kao ratni zločin, kada su dva radijska i jednog novinskog urednika osudili na doživotni zatvor jer su putem svojih medija svakodnevno podsticali na genocid.

Evropski sud za ljudska prava u Strazburu također može, na osnovu zabrane diskriminacije sadržanoj u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda procesuirati "govor mržnje" kao oblik rasne diskriminacije.

UPOREDNO-PRAVNO ISKUSTVO EVROPSKIH ZEMALJA

U razvijenim evropskim državama mere koje su usvojene u Svetu Evrope sprovode se na nacionalnom nivou.

1) **NEMAČKA.** Nemački krivični zakon sadrži veoma precizne odredbe protiv govora mržnje pa je tako kažnjivo svaka distribucija propagandnog materijala "neustavnih" organizacija kao što su neonacističke stranke, upotreba simbola takvih organizacija, pozivanje na mržnju i nasilje protiv određenih grupa, te odobravanje, negiranje ili umanjivanje genocida, sknavljene uspomena na mrtve. Važno je naglasiti da u Nemačkoj postoji i stalna telefonska linija na koju građani mogu prijaviti napade neonacističkih grupa, te stalni nadzor nad Internet stranicama sa rasističkim sadržajem. (*European Commission against Racism and Intolerance, Second Report on Germany*, Strasbourg, 3 July 2001).

2) **VELIKA BRITANIJA.** U Velikoj Britaniji postoji niz zakona kojima se reguliše i govor mržnje i rasizam. *Public Order Act* (Zakon o javnom redu) zabranjuje verbalno i svako drugo nasilje, štampanje i distribuciju materijala koje podstiče na rasnu mržnju. Ovo se odnosi i na muziku i na film. *Race Relations Act* (Zakon o rasnim odnosima) zabranjuje i "svesno ili nesvesno davanje rasističkih izjava kojima se opravdava diskriminacija", dok *Football Offences Act* (Zakon o nogometnim prekršajima) zabranjuje rasističko navijanje (*European Commission against Racism and Intolerance: Legal Measures to Combat Racism and Intolerance in the Member States of the Council of Europe*, Strasbourg, 2002).

3) **ITALIJA.** U Italiji je Ustavom zabranjena fašistička stranka, a u nekoliko zakona koji se odnose na ovu blast zabranjeno je širenje ideja koje se zasnivaju na rasnoj mržnji i superiornosti, i pozivanju na rasnu pripadnost. Etničko i drugo nasilje ili provokaciju, grupe ili organizacije sa takvim ciljevima, upotreba njihovih simbola na sportskim manifestacijama, kao i opravdavanje fašizma i genocida. (*European Commission against Racism and Intolerance: Legal Measures to Combat Racism and Intolerance in the Member States of the Council of Europe*, Strasbourg, 2002). S obzirom da i pored ovih zabrana neke stranke koriste rasističke poruke u javnoj komunikaciji ECRI je preporučio da se uvedu i neke ad hoc mere kojima bi se sprečila upotreba govora mržnje. (*ECRI: Second Report on Italy*, Strasbourg, 23 April 2002).

4) **FRANCUSKA.** U Francuskoj su kažnjivi diskriminacija, mržnja i nasilje na osnovu porekla, pravdanje zločina protiv čovečnosti izvršenih u Drugom svetskom ratu od strane sila Osovine, nošenje uniformi i amblema koji podsećaju na ličnosti odgovorne za zločine protiv čovečnosti. Francuska koja propisuje najstrožije mere protiv govora mržnje predviđa čak i zabranu nejavnih podsticanja na diskriminaciju, mržnju ili rasno nasilje. (*European Commission against Racism and Intolerance: Legal Measures to Combat Racism and Intolerance in the Member States of the Council of Europe*, Strasbourg, 2002).

5) **HRVATSKA.** Najznačajniji pomak u vezi sa zabranom diskriminacije učinjen je 2006. godine, kada je izmenama hrvatskog Krivičnog zakona uveden zločin iz mržnje kao krivično delo. Zločin mržnje je kvalifikovani oblik krivičnog dela počinjeno iz mržnje zbog pripadnosti određenoj rasi, zbog boje kože, pola, seksualne orijentacije, jezika, vere, političkog ili drugog uverenja, naciopalnog ili socijalnog porekla, imovinskog statusa, rođenja, obrazovanja, društvenog položaja, životog doba, zdravstvenog statusa ili drugih osobina.

II. ZLOČIN IZ MRŽNJE

Iz navedenih međunarodnih dokumenata ali i uporednog prava, pojma govora mržnje, može se izveti zaključak šta je to **ZLOČIN IZ MRŽNJE** odnosno šta je suština ovog **KRIVIČNOG DELA**. **ZLOČIN IZ MRŽNJE** se najčešće određuje kao svako krivično delo izvršeno iz mržnje prema nekom licu ili grupi lica zbog njegove rase, boje kože, pola, polne orijentacije, jezika, vere, političkog ili drugog uverenja, nacionalnog ili socijalnog porekla, imovine, rođenja, obrazovanja, društvenog položaja, godina, zdravstvenog statusa ili drugih osobina.

Prema tome, glavna karakteristika zločina iz mržnje je **MOTIV** da se neko krivično delo **IZVRŠI IZ MRŽNJE** zbog određenih svojstava žrtve. U mnogim zemljama, primećeno je da se retko kažnjavaju različiti oblici nasilničkog ponašanja **MOTIVISANA SVOJSTVOM** odnosno **PRIPADNOŠĆU ODREĐENOJ GRUPI** nekog lica. Zato se zločin iz mržnje smatra **KVALIFIKOVANIM ELEMENTOM** svih **ZLOČINA**. Ono se prvenstveno manifestuje kroz nanošenje fizičkih i psihičkih bolova i patnji određenog lica usled pripadnosti određenoj ranjivoj grupi, izazivanje i nasilje prema određenom licu ili grupi (tuče, ranjavanja, pretnje, ubistva prema pojedincima članovima ugrožene i ranjive grupe usled njihovog ličnog svojstva); izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti; dovodi do genocida i ratnih zločina i sl) a koji su **MOTIVISANA** mržnjom prema ličnom svojstvu pripadnika određene grupe. U tom smislu, međunarodni dokumenti koji se odnose na govor mržnje, u sebi sublimiraju i **ZLOČIN IZ MRŽNJE**. **ZLOČIN IZ MRŽNJE** je zločin čija je motivacija vezana za svojstvo određenog lica odnosno grupe, do koje može da dođe i kao posledica **GOVORA MRŽNJE**. U tom smislu, govor mržnje i zločin iz mržnje najčešće su neraskidivo povezani.

III IDEOLOŠKI, POLITIČKI I KRITIČKI STAV

Govor mržnje često se meša sa ideološkim i političkim stavom ili mišljenjem. Zato se često ideološki ili politički stav proglašava govorom mržnje i kada on to zaista nije. Ideološki i politički različit stav u demokratskom društvu je jedan od osnovnih postulata demokratije pod uslovom da taj stav ne podrazumeva diskriminaciju i pozivanje na nasilje zbog određenih svojstava ličnosti ili pripadnosti grupi. Pojedini ideološki stavovi, naročito oni koje možemo nazvati konzervativnim **ČESTO NISU** govor mržnje. Rasprave u kojima su zastupljeni ideološki stavovi u vezi sa ukidanjem prava na abortus ili pravima lica pripadnika određene nacionalne ili etničke manjine ili pripadnika određenog pola ili određene seksualne orijentacije su sasvim legitimna u demokratskom društvu ali **SAMO POD USLOVOM** da se njime NE PODSTIČE mržnja, netolerancija, agresivni nacionalizam ili etnocentrizam, ne glorifikuju zločini ili superiornost rase ili nacije, ili negiraju ratni zločini, genocid ili uspomena na lica koja su izgubila živote u takvim događajima.

Razlog za to je što ideologija zasnovana pozivanju na mržnju, nasilje ili diskriminaciju kao i pretnje; ideologije o superiornosti, odnosno inferiornosti na osnovu rase, jezika, boje kože, religije, nacionalnosti ili etničkog porekla; ideologije zasnovane na javnom negiranju, omalovažavanju, opravdavanju genocida, zločina protiv čovečnosti i ratnih zločina ili čiji je cilj javno distribuiranje svih vrsta rasističkog materijala i stvaranje rasističkih grupa **NE PREDSTAVLJAJU POSTULATE DEMOKRATSKOG DRUŠTVA** te se u tom smislu svaka država mora ustanoviti delotvoran pravni okvir kako bi takve ideologije **BILE ZABRANJENE**.

Slično se može zaključiti i za **POLITIČKI STAV**. Ma koliko političke kampanje, stavovi ili mišljenja mogu biti prljavi i zasnovani na uvredljivim rečima, one najčešnje, u demokratskom društvu spadaju u krug legitimnih rasprava osim u slučaju kada se njima **NE UGROŽAVAJU OSNOVNI POSTULATI DEMOKRATSKOG DRUŠTVA**, kao na primer zabrana diskriminacije, rasizma ili ksenogibije; glorifikovanja genocida ili zločina; superiornosti ili inferiornosti usled pripadnosti određenoj rasi, religiji, nacionalnosti ili etničkoj pripadnosti i dr.

Kada je reč o **KRITIČKOM STAVU PREMA VLASTI KAO I POLITIČKIM PARTIJAMA I JAVNIM LIČNOSTIMA**, i on je dozvoljen ukoliko u njemu nema prepoznatljivog motiva za govor mržnje.

IV. PROBLEMI PREPOZNAVANJA GOVORA MRŽNJE I PRAVNI SISTEM REPUBLIKE SRBIJE

1. PROBLEMI KOD PREPOZNAVANJA I SUZBIJANJA GOVORA MRŽNJE U SRBIJI

Osnovi problemi kod prepoznavanja govora mržnje kao opasnog fenomena u podstrkeivanju i širenju diskriminacije i nasilja je opasnost od zadiranja u slobodu izražavanja kao osnovnog ljudskog prava. Zato je, ***da ponovimo*** pre svakog upuštanja u ovu problematiku potrebnu naglasiti da pod govor mržnje ne treba svrstavati:

1) ***ideološki i politički različit stav*** (pod uslovom da taj stav ne podrazumeva diskriminaciju i pozivanje na nasilje zbog određenog svojstava ličnosti ili pripadnosti grupi)

2) ***klevetu i uvredu***, koja nema kao motiv diskriminaciju ili poziv na nasilje protiv neke od zaštićenih grupa

3) ***kritički stav prema vlasti***, političkim partijama, javnim ličnostima i sl koji takodje nema prepoznatljiv motiv kojim karakteriše za govor mržnje (namera da se podstiče na nasilje i diskriminacija)

U svakom slučaju i pored velikog obilja pravnih propisa kojima sa direktno ili indirektno definišu elementi govora mržnje u Srbiji, u ovoj oblasti je neophodno uskladjivanje zakona sa međunarodnim dokumentima u ovoj oblasti. Ovde je posebno značajno pitanje na koji način i kako regulisti negiranje genocida i zločina, falsifikovanje činjenica radi pravdanja, pa čak i glorifikovanja zločina kao govora mržnje jer ta odredba, za razliku od većine evropskih zemalja ne postoji u našem zakonodavstvu.

Osim toga, veliki broj javnih iskaza u Srbiji koji su postali svakodnevnici i uobičajeni, predstavljaju po svim parametrima iskaze koji u sebi sadrže govor mržnje. Ovde posebnu teškoću predstavlja činjenica da bi kvalifikovanje prepoznatljivog i uobičajenog diskursa kao govora mržnje predstavljalo novi bumerang protiv NVO koje se bave ljudskim pravima i koje su ionako predstavljene u javnosti kao ekstremističke organizacije, te bi zalaganje kvalifikovanje opšteprihvaćenog govora kao govora mržnje izazvalo novo optuživanje NVO da su protiv slobode izražavanja i prava na različit stav. U ovakvim situacijama je potrebno da se tumačenjem socijalnog i političkog konteksta objašnjava šta je određen govor prouzrokovao i šta može da prouzrokuje i da se u najvećoj mogućoj meri izbegavaju kvalifikacije.

Osnovni problem koji kritičari ističu protiv govora mržnje ***je da govor mržnje u osnovi ograničava slobodu izražavanja te da je u tom smislu veoma opasno koristiti ga, jer ni najteži govor mržnje ne može da načini takvu štetu kakvu može da proizvede cenzura i ograničavanje slobode izražavanja.*** U tom smislu postoje dva pristupa rešavanju govora mržnje:

1) ***represivno, što znači uvođenje zakonskih odredbi*** koje zabranjuju govor mržnje i kažnjavanje izvršilaca (bilo administrativnim zabranama, bilo krivičnim, bilo prekršajnim sankcijama, odnosno naknadama štete u građanskoj parnici)

2) ***promena vrednosnog sistema*** uz pomoć jedne šire prosvetiteljske aktivnosti pre svega političke elite kako bi se suzbile svi oblici predrasuda i stereotipa koje dovode do govora mržnje tako što bi te pojave postale društveno neprihvatljive i marginalne, odnosno ekcesi a ne svakodnevni oblik komuniciranja.

Naravno da se u društvu i državi koja se nije jasno odredila u odnosu na svoju prošlost i u kojoj se žrtve proglašavaju za dželate i obrnuto, gde je došlo do kidnapovanja ljudskih prava i mehanizama borbe za demokratiju i slobodu ***u cilju promovisanja upravo onih pojava koje su uzrok jedne vrednosne kontaminacije, ratnih zločina i kriminalizacije društva,*** nemoguće očekivati da će ista politička elita bilo šta učiniti na prosvetiteljstvu u smislu marginalizacije predrasuda i stereotipa koje dovode do govora mržnje kad ih ona sama i stvara i glorifikuje

(najsvežiji slučaj Filaret). Ipak, rešenje postoji a ono se sastoji u permanentnom pritisku na državne organe da se prihvate vrednosti koje su definisane u brojnim međunarodnim dokumentima koje je i ova država ratifikovala i da se pitanje suzbijanje govora mržnje i diskriminacije izmesti sa terena koji se ovde još uvek naziva pravo na stav. Naime, represivnim merama koje je država dužna da usvoji izbeći će se, toliko omiljena tema u *srpskim TV i radijskim pričaonicama npr. zašto fašisti ne mogu da propagiraju svoju ideologiju, a na primer politički korektni mogu (omiljena dilema u kulturnom Utisku nedelje)*. Primeri Nemačke, Velike Britanije i Francuske jasno pokazuju kako visoko razvijene demokratske zemlje nemaju strah da društveno neprihvatljive ideologije koje su dovele do velikih štetnih posledica zabrane bez straha da će biti proglašeni za antidemokrate. Samo u Srbiji je još uvek moguće da se bez ikakvih posledica nosi bedž Vojislava Šešelja ili Ratka Mladića i da to nije samo izraz neupućenosti običnog stanovništva nego i izraz poimanja demokratije od strane najviših predstvanika vlasti (Boris Tadić, Vojislav Koštunica, Rasim Ljajić). Ukratko, i po Paktu o građanskim i političkim pravima i po Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda izražavanja trpi ograničenja kao i kazne ukoliko su ona propisana zakonom i nužne u demokratskom društvu, u interesu nacionalne bezbednosti, teritorijalne celovitosti ili javne sigurnosti, za sprečavanje nereda ili kriminala, za zaštitu zdravlja ili morala, za zaštitu ugleda ili prava drugih.

U opštim komentarima Odbora UN za ljudska prava koji se odnose na *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima*, dodatno se pojašnjava da "pravo na slobodu izražavanja nosi sa sobom posebne dužnosti i odgovornosti, te su zbog toga dozvoljene određene restrikcije tog prava koje se odnose na interese drugih lica ili društva u celini (*General comment 10., 29/06/83.*). U komentaru koji govori o slobodi izražavanja i religije, naglašava se da "u skladu sa članom 20., nijedna manifestacija religije ili vere ne može postati propaganda za rat ili zagovaranje nacionalne, rasne ili verske mržnje koja predstavlja podsticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo i nasilje" pa su "države članice obavezne doneti zakone kojima se zabranjuju takva dela" (*General comment 22., 30/07/93.*).

Iako je jasno da "govor mržnje" mora da bude regulisan zakonom jer promoviše diskriminaciju, ugrožava dostojanstvo pre svega ugroženih grupa, ugrožava ljudska prava, otvoreno ili prikriveno podstiče nasilje, ugrožava bezbednost i demokratiju, stalna dilema kako represivnim merama suzbijati govor mržnje a ne ugrožavati fundamentalno ljudsko pravo na slobodu izražavanja i dalje ostaje. Ona se najbolje može razrešiti definisanjem društveno neprihvatljivih javnih iskaza kao što je zabrana veličanja zločina, negiranja genocida, taksativnim nabrojanjem grupa koje su žrtve propagande i predrasuda i sl. kako bi se u najvećoj mogućoj meri izbeglo paušalno i arbitrarno presudjivanje, i ideološko nametanje sopstvenih stavova.

"Govor mržnje" prisutan je u društvu na svim nivoima od političkog gde predstavnici svih grana vlasti (uključujući i sudsku gde se govor mržnje pojavljuje i u presudama-videti presude za govor mržnje majn kampf i sl, pozivanje na patriotizam, Velja Ilić) neretko veoma pogrdnim rečima uz nesputano korišćenje stereotipa i predrasuda govore o često pogrdnim riječima i koristeći se negativnim stereotipima naročito o Albancima nazivajući ih Šiptarima i to ne zbog toga, kako objašnjavaju, što oni sami sebe tako zovu, nego s namerom da ih vredjaju (Simić, savetnik premijera Koštunice). Govor mržnje je veoma izražen i u odnosu na gej i lezbejsku populaciju, žene, naročito aktivistkinje za ljudska prava, nvo i stranke koje se zalažu za liberalno demokratske opšteprihvaćene evropske vrednosti, ali i u odnosu na male verske zajenice (sekte kako se nazivaju protiv kojih se vodi prava medijska haranga) i pojeedine etničke zajednice u zavisnosti od političke situacije. Rasističke predrasude običnog sveta su naročito izražene prema Romima (primer Milan Antonijević i emisija na b92). Kad su u pitanju rasističke predrasude prema Romima, prilično je karakteristično da se one najčešće ne prepoznaju kao takve (primer b92 i prilog o majkama Romkinjama koje zloupotrebčjavaju svoju decu za prošnju) i da se npr ne smatra rasizmom opšteprihvaćeni doživljaj Roma kao Cigana koji su dobri muzičari za zabave sa pijankama, kojima je predodredjeno da žive u kontejnerima jer tako vole i kojii vole da budu prljavi i da skitaju, da djepare i da krađu...

Kao posledica neprepoznavanja govora mržnje u javnom govoru vlasti i političke elite, a naročito nepreduzivanja adekvatnih mera, u Srbiji je moguće da se nekažnjeno sprovodi akcija javnog oblepljivanja bulevara AVNOJ-a (koji je preimenovan u bulevar Zorana Djindjića) u bulevar Ratka Mladića i da to u javnosti bude predstavljeno kao legitimna politička borba između dve najjače stranke u Srbiji, Demokratske i Srpske radikalne stranke. Uzvikavine i nošenje parola na utakmicama i javnim predstavama „Nož žica Srebrenica“, grafiti sa slikom Ratka Mladića u uniformi, poster, značke, podrške ratnim zločinima, natpisi na zidovima „Smrt Šiptarima“ i sl. samo su neminovna posledica nepostupanja vlasti po ratifikovanim međunarodnim dokumentima, nesprovođenja sopstvenih zakona i ustava, nevažavanjem preporuka i rezolucija merodavnih međunarodnih organa i tela, a pre svega nepostojanja političke volje da se uspostavi vrednosni sistem koji će značiti istinsku toleranciju i koji će biti protiv diskriminacije i govora mržnje. Uzgred, ono što je u Srbiji uobičajeno: izražavanje rasističkih i diskriminatornih stavova putem grafita, zidnih napisa, na fudbalskim utakmicama, u patriotskom zanosu prilikom slavljenja sportskih uspeha srpskih sportista, na priredbama, konvencijama, preko tv-a u evropskim zemljama je kažnjivo i zakonom ili nekim drugim aktima zabranjeno. Iskustvo pokazuje da je od napisa, na zidu preko verbalne agresije do otvorenog nasilja kratak put. Tako je neposredno pre pokušaja ubistva novinara Dejana Anastasijevića i njegove porodice on bio gost u radio emisiji povodom koje je bilo dosta agresivnih i pretećih reakcija.

Poseban problem je nametanje govora mržnje kao patriotizma od strane političkih elita kao poželjnog i jedino prihvatljivog ponašanja i doživljaj govora mržnje od strane običnog sveta kao vrhunskog čina patriotizma jer se putem njega brani sopstvena nacija od drugih koji su po pravilu zli i loše nam misle. Ovo pretvaranje govora mržnje u patriotizam najizraženiji je povodom rešavanja statusa Kosova kada se svi srpski porazi prikazuju kao zavera neprijatelje Srba i srpstva i veoma agresivno onemogućava svaki razgovor na temu uzroka i posledica, a svi koji na bilo koji drugi način osim nametnutog patriotskog promišljaju o situaciji se proglašavaju za izdajnike i postaju otvorena meta nasilja. To se naročito odnosi na predstavnike NVO, manjinske stranke, Liberalno demokratsku partiju, Ligu socijaldemokrata Vojvodine i pojedine nezavisne intelektualce. Tako je u poslednje vreme vidljivo da u strahu od harange koja se sprovodi kroz orkestrirane medije i razne centre uticaja, diskusija o rešenju statusa Kosova maltene zamrla, jer postoji veliki strah od spontanijih reakcija propagandom prethodno kontaminiranog javnog mnjenja. Ta horizontalna represija je najopasnija kada se sprovodi preko pojedinih udruženja žrtava kao što je udruženje nestalih i kinaševanih sa Kosova koj predvodi Simo Spasić, jer je opšti stav empatije prema porodicama žrtava doveo do toga da se njihovim iskazima bespogovorno veruje i da razobličavanje umetnutih propagandnih zloupotreba nije moguće.

Takođe, još jedan problem koji je povezan sa širenjem govora mržnje je i interes. Postoji nekoliko otvoreno pronacističkih sajtova koji bez ikakvih posledica direktno pozivaju na ubistva i nasilje i koja se u Srbiji ne doživljavaju dovoljno ozbiljno. SMS poruke preko mobilnih telefona su postale takođe ozbiljno sredstvo za širenje govora mržnje i pretnje nasiljem.

I pored postojanja zakona u medijskoj sferi koji zabranjuju govor mržnje i podsticanje na nasilje i diskriminaciju, svakodnevno se i u štampanim i elektronskim medijima koristi govor mržnje. Radio stanice sa nacionalnom frekvencijom kao što je Fokus otvoreno pozivaju na nasilje, i u ime patriotizma na stub strama i liste izdajnika srpstva i Srbije stavljaju uvek iste grupe ljudi i to upravo one koje se zalažu za evropske vrednosti i liberalno demokratske ideje. Od radiodifuznog saveta, preko udruženja novinara i nadležnih institucija, Ministarstva kulture, maltene da nema reakcija na sve rasprostranjeniji govor mržnje. Uzroci neraspoređenosti su ili odobravanje govora mržnje kao nužnog patriotizma u odbrani Kosova i Srbije ili neprepoznavanje govora mržnje jer svakodnevna upotreba dovela i do njegove svojevrsne devalvacije. Voditelji radio i tv emisija ili nereaguju na govor mržnje (što je blaža varijanta) ili ga odobravaju i podstiču (što je uobičajena varijanta),

Najveću odgovornost za medijsko suzbijanje govora mržnje trebalo bi da predstavljaju akti samoregulacije kao što su profesionalni i etički kodeksi. U tom slučaju najznačajniju ulogu bi trebalo da odigra Nezavisno udruženje novinara Srbije kao organizacija koja se dosledno zalagala

protiv nacinalizma, rata, za profesionalizam i protiv propagande i u Miloševićevo vreme represije nad medijima i u vreme ratova. Oni bi trebalo da budu promoteri pozitivnih mera protiv rasizma i netolerancije u medijima. Jedna od publikacija *Evropske komisije za borbu protiv rasizma i netolerancije* govori upravo o tim "dobrim praksama" evropskih medija u borbi protiv rasizma. Tamo su opisane različite metode kojima novine, radio stanice, televizije, profesionalni sindikati i udruženja promovišu toleranciju, te kritički pristupaju problemima rasizma i netolerancije. Takve "dobre prakse" postoje u gotovo svim zemljama Saveta Evrope, a ustanovljene su i dve evropske nagrade za promovisanje tolerancije u medijima (*ECRI: Examples of "Good Practices" to Fight against Racism and Intolerance in the European Media*, Strasbourg, April 2000). **Cilj je da se predrasude, netolerancija, diskriminacija i govor mržnje svedu na ekscese i izolaovane pojave.**

Jedan od najvažnijih zadataka prilikom utvrđivanja metodologije prepoznavanja govora mržnje je svakako *razotkrivanje procesa dehumanizacije* kojem su žrtve govora mržnje izložene. Dehumanizacija predstavlja process koji treba da dovede do toga da osoba koja je prethodno lišena svog statusa ljudskosti ne izaziva nikakav osećaj moralne odgovornosti za štetu koja joj se učini. Na takve dehumanizovane ličnosti se ne primenjuju uobičajeni principi moralnog delovanja. Ako se grupa ljudi opaža u celini samo u smislu *kategorije* kojoj pripadaju (razne marginalizovane grupe), moralna ograničenja protiv nasilja nad takvom grupom se lako prenebregavaju. *Dehumanizacija neprijatelja postoji u svakom ratu, ali i u svim nerazvijenim demokratskim društvima jer u njima postoji dehumanizacija odredjenih kategorija ljudi koji su stigmatizovani i marginalizovani. To su žrtvene grupe koje su se formiraju u javnom mnjenju na bazi predrasuda i stereotipa.*

2. PRAVNI OKVIRU VEZI SA ZABRANOM DISKRIMINACIJE I GOVOROM MRŽNJE U REPUBLICI SRBIJI

USTAV REPUBLIKE SRBIJE

Ustav Republike Srbije na deklarativnom nivou garantuje ravnopravnost građana i zabranjuje diskriminaciju, pa tako u **članu 1.** definiše da je Republika Srbija je država srpskog naroda i svih građana koji u njoj žive, zasnovana na vladavini prava i socijalnoj pravdi, načelima građanske demokratije, LJUDSKIM I MANJINSKIM PRAVIMA I SLOBODAMA I PRIPADNOSTI EVROPSKIM PRINCIPIMA I VREDNOSTIMA.

Članom 5. proklamuje slobodu osnivanja političkih stranaka, i zabranjuje delovanje političkih stranaka koje je usmereno na nasilno rušenje ustavnog poretka, KRŠENJE ZAJEMČENIH LJUDSKIH ILI MANJINSKIH PRAVA ILI IZAZIVANJE RASNE, NACIONALNE ILI VERSKE MRŽNJE.

Članom 14. Ustav proklamuje da Republika Srbija štiti prava nacionalnih manjina, a da država jemči posebnu zaštitu nacionalnim manjinama radi ostvarivanja potpune ravnopravnosti i očuvanja njihovog identiteta.

U **članu 15.** proklamuje se ravnopravnost polova i propisuje da država jemči ravnopravnost žena i muškaraca i razvija politiku jednakih mogućnosti.

Članom 18. predviđeno je da se ljudska i manjinska prava koja su zajemčena Ustavom neposredno primenjuju: "Ustavom se jemče, i kao takva, neposredno se primenjuju ljudska i manjinska prava zajemčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, potvrđenim međunarodnim ugovorima i zakonima. Zakonom se može propisati način ostvarivanja ovih prava samo ako je to Ustavom izričito predviđeno ili ako je to neophodno za ostvarenje pojedinog prava zbog njegove prirode, pri čemu zakon ni u kom slučaju ne sme da utiče na suštinu zajemčenog prava. Odredbe o ljudskim i manjinskim pravima tumače se u korist unapređenja vrednosti demokratskog društva, saglasno važećim međunarodnim standardima ljudskih i manjinskih prava, kao i praksi međunarodnih institucija koje nadziru njihovo sprovođenje".

Diskriminacija se zabranjuje po **članu 21.** Ustava RS tako što se proklamuje da su pred ustavom I zakonom svi jednaki, da svako ima pravo na jednaku zakonsku zaštitu, bez

diskriminacije, kao i da je zabranjena je svaka diskriminacija, neposredna ili posredna, po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta. Ustav propisuje i da se diskriminacijom ne smatraju posebne mere koje Republika Srbija može uvesti radi postizanja pune ravnopravnosti lica ili grupe lica koja su suštinski u nejednakom položaju sa ostalim građanima.

Ustav jamči slobodu misli, savesti, uverenja i veroispovesti, pravo da se ostane pri svom uverenju ili veroispovesti ili da se oni promene prema sopstvenom izboru **u članu 43**, kao i da niko nije dužan da se izjašnjava o svojim verskim i drugim uverenjima. Svako je slobodan da ispoljava svoju veru ili ubeđenje veroispovedanja, obavljanjem verskih obreda, pohađanjem verske službe ili nastave, pojedinačno ili u zajednici s drugima, kao i da privatno ili javno iznese svoja verska uverenja. Sloboda ispoljavanja vere ili uverenja može se ograničiti zakonom, samo ako je to neophodno u demokratskom društvu, radi zaštite života i zdravlja ljudi, morala demokratskog društva, sloboda i prava građana zajemčenih Ustavom, javne bezbednosti i javnog reda ili radi sprečavanja izazivanja ili podsticanja verske, nacionalne ili rasne mržnje.

Po **članu 44**. crkve i verske zajednice su ravnopravne i odvojene od države. Ustavni sud može zabraniti versku zajednicu samo ako njeno delovanje ugrožava pravo na život, pravo na psihičko i fizičko zdravlje, prava dece, pravo na lični i porodični integritet, pravo na imovinu, javnu bezbednost i javni red ili ako izaziva i podstiče versku, nacionalnu ili rasnu netrpeljivost.

Članom 46. jamči se sloboda mišljenja i izražavanja, kao i sloboda da se govorom, pisanjem, slikom ili na drugi način traže, primaju i šire obaveštenja i ideje, s tim što se sloboda izražavanja može se zakonom ograničiti, ako je to neophodno radi zaštite prava i ugleda drugih, čuvanja autoriteta i nepristrasnosti suda i zaštite javnog zdravlja, morala demokratskog društva i nacionalne bezbednosti Republike Srbije.

Ustav podstiče i uvažava razlike (**član 48**) merama u obrazovanju, kulturi i javnom obaveštavanju, tako što Republika Srbija podstiče razumevanje, uvažavanje i poštovanje razlika koje postoje zbog posebnosti etničkog, kulturnog, jezičkog ili verskog identiteta njenih građana. Zabranjeno je i kažnjivo svako izazivanje i podsticanje rasne, nacionalne, verske ili druge neravnopravnosti, mržnje i netrpeljivosti (**član 49**).

Po **članu 50**. svako je slobodan da bez odobrenja, na način predviđen zakonom, osniva novine i druga sredstva javnog obaveštavanja, u Srbiji nema cenzure, a nadležni sud može sprečiti širenje informacija i ideja putem sredstava javnog obaveštavanja samo ako je to u demokratskom društvu neophodno radi sprečavanja pozivanja na nasilno rušenje Ustavom utvrđenog poretka ili narušavanje teritorijalnog integriteta Republike Srbije, sprečavanja propagiranja rata ili podstrekavanja na neposredno nasilje ili radi sprečavanja zagovaranja rasne, nacionalne ili verske mržnje, kojim se podstiče na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje.

Ustav po **članu 55**. jamči slobodu udruživanja, bez prethodnog odobrenja, zabranjuje tajna i paravojna udruženja I određuje da Ustavni sud može zabraniti samo ono udruženje čije je delovanje usmereno na nasilno rušenje ustavnog poretka, kršenje zajemčenih ljudskih ili manjinskih prava ili izazivanje rasne, nacionalne ili verske mržnje.

Po **članu 76**. Ustav pripadnicima nacionalnih manjina jamči se ravnopravnost pred zakonom i jednaka zakonska zaštita I zabranjuje bilo kakva diskriminacija zbog pripadnosti nacionalnoj manjini, osim pozitivne.

U članu 81. Ustav proklamuje obavezu razvijanja duha tolerancije tako što Srbija u oblasti obrazovanja, kulture i informisanja podstiče duh tolerancije i međukulturnog dijaloga i preduzima efikasne mere za unapređenje uzajamnog poštovanja, razumevanja i saradnje među svim ljudima koji žive na njenoj teritoriji, bez obzira na njihov etnički, kulturni, jezički ili verski identitet.

ZAKON O RADIODIFUZIJI

U članu 21. Zakon o radiodifuziji propisuje da se Radiodifuzna agencija stara da programi emitera ne sadrže informacije kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihove različite političke opredeljenosti ili zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, etničkoj grupi, polu ili seksualnoj opredeljenosti.

Postupanje emitera suprotno ovoj zabrani je osnov za izricanje predviđenih mera od strane Agencije, nezavisno od drugih pravnih sredstava koja stoje na raspolaganju oštećenom.

Shodno članu 17 Zakona, Agencija može emiteru **izreći opomenu i upozorenje, a može mu, u skladu sa odredbama ovog zakona, privremeno ili trajno oduzeti dozvolu za emitovanje programa.**

Agencija može da pred nadležnim sudom ili drugim državnim organom pokrene postupak protiv emitera ili odgovornog lica emitera, ako njegovo činjenje ili nečinjenje ima obeležja dela kažnjivog prema zakonu.

Takođe, u skladu sa članom 79 ovog zakona, nosioci javnog radiodifuznog servisa su dužni da pri proizvodnji i emitovanju informativnih programa poštuju princip nepristrasnosti i objektivnosti u tretiranju različitih političkih interesa i različitih subjekata, da se zalažu za slobodu i pluralizam izražavanja javnog mišljenja, **kao i da spreče bilo kakav oblik rasne, verske, nacionalne, etničke ili druge netrpeljivosti ili mržnje, ili netrpeljivosti u pogledu seksualne opredeljenosti.**

ZAKON O OGLAŠAVANJU

Načelo zabrane diskriminacije je definisano u članu 7. Zakona o oglašavanju: Oglašavanje ne može, neposredno ili posredno, da podstiče na diskriminaciju po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, boje kože, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog ubeđenja, imovinskog stanja, kulture, jezika, starosti, psihičkog ili fizičkog invaliditeta.

Ne može se odbiti objavljivanje, odnosno emitovanje oglasne poruke zbog rasne, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola ili drugog ličnog svojstva lica koje traži objavljivanje, odnosno emitovanje oglasne poruke.

ZAKON O JAVNOM INFORMISANJU

U članu 38. Zakon o javnom informisanju zabranjuje govor mržnje koje se definiše kao:

Zabranjeno je objavljivanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, etničkoj grupi, polu ili zbog njihove seksualne opredeljenosti, bez obzira na to da li je objavljivanjem učinjeno krivično delo.

Zakon predviđa da se može podići tužba zbog povrede govora mržnje (član 39) tako što lice na koje se kao pripadnika grupe lično odnosi informacija iz člana 38. ovog zakona ima pravo da podnese tužbu sudu protiv autora informacije i protiv odgovornog urednika javnog glasila u kome je informacija objavljena, kojom može da zahteva zabranu njenog ponovnog objavljivanja i objavljivanja presude na trošak tuženih. Ovu tužbu može podneti i svako pravno lice čiji je cilj zaštita sloboda i prava čoveka i građanina, kao i organizacija čiji je cilj zaštita interesa grupa iz člana 38. ovog zakona. Međutim, ukoliko se informacija odnosi na određeno lice pretno lice može podneti tužbu samo uz pristanak tog lica na kog se informacija odnosi. U pogledu oslobađanja od odgovornosti u članu 40. se navode izuzeci, tako da se ne smatra povredom zabrane govora mržnje novinarski i naučni tekst ako je objavljen: 1) bez namere da se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica i grupe lica koje su navedene u članu 38; 2) s namerom da se kritički ukaže na diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica iz člana 38. ili na pojave koje predstavljaju ili mogu da predstavljaju podsticanje na takvo ponašanje.

KRIVIČNI ZAKON REPUBLIKE SRBIJE

Sva u nastavku navedena krivična dela (*povreda ravnopravnosti 128, povreda prava upotrebe jezika i pisma 129-130, Povreda slobode ispovedanja vere i vršenja verskih obreda 131, Povreda ugleda naroda, nacionalnih i etničkih grupa SCG 174, Izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti 317, Organizovanje i podsticanje na izvršenje genocida i ratnih zločina 375 i Rasna i druga diskriminacija 387*) sadrže u sebi elemente diskriminacije, netolerancije, podstrekivanje na nasilje, govor mržnje i zločin iz mržnje, s tim što nijedno od navedenih dela ne predstavlja krivično delo zločin iz mržnje i govor mržnje, te samim tim, a s obzirom da se radi o krivičnom pravu ne postoji mogućnost da se tumačenjem pojedinih odredbi pojedinih krivičnih dela *neko osudi za zločin iz mržnje ili govor mržnje*. Ovde treba naglasiti da i *krivično delo nasilničko ponašanje je u sudskoj praksi tumači tako da niko ne može biti osuđen za ovo krivično delo ako prethodno nije oosuđivan za neko od krivičnih dela koje u sebi sadrži elemente nasilja*. Na ovom mestu dajemo definicije samo tri krivična dela koja u sebi imaju navedene elemente: povreda ravnopravnosti (čl. 128); izazivanje nacionalne rasne i verske mržnje i netrpeljivosti (317) i rasna i druga diskriminacija (član 387).

Povreda ravnopravnosti

(1) Ko zbog nacionalne ili etničke pripadnosti, rasi ili veroispovesti ili zbog odsustva te pripadnosti ili zbog razlika u pogledu političkog ili drugog ubeđenja, pola, jezika, obrazovanja, društvenog položaja, socijalnog porekla, imovnog stanja ili nekog drugog ličnog svojstva, drugome uskratiti ili ograničiti prava čoveka i građanina utvrđena Ustavom, zakonima ili drugim propisima ili opštim aktima ili potvrđenim međunarodnim ugovorima ili mu na osnovu ove razlike daje povlastice ili pogodnosti, **kazniće se zatvorom do tri godine.**

(2) Ako delo iz stava 1. ovog člana učini službeno lice u vršenju službe, **kazniće se zatvorom od tri meseca do pet godina.**

Izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti

(1) Ko izaziva ili raspiruje nacionalnu, rasnu ili versku mržnju, ili netrpeljivost među narodima ili etničkim zajednicama koje žive u Srbiji, **kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina.**

(2) Ako je delo iz stava 1. ovog člana učinjeno prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili verskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, sknavljenjem spomenika, spomen-obeležja ili grobova, **učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina.**

(3) Ko delo iz st. 1. i 2. ovog člana vrši zloupotrebom položaja ili ovlašćenja ili ako je usled tih dela došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posledica za zajednički život naroda, nacionalnih manjina ili etničkih grupa koje žive u Srbiji, **kazniće se za delo iz stava 1. zatvorom od jedne do osam godina, a za delo iz stava 2. zatvorom od dve do deset godina.**

Rasna i druga diskriminacija

(1) Ko na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnosti, etničkom poreklu ili nekom drugom ličnom svojstvu krši osnovna ljudska prava i slobode zajamčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i ratifikovanim međunarodnim ugovorima od strane SCG, **kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina.**

(2) Kaznom iz stava 1. ovog člana kazniće se ko vrši proganjanje organizacija ili pojedinaca zbog njihovog zalaganja za ravnopravnost ljudi.

(3) Ko širi ideje o superiornosti jedne rase nad drugom ili propagira rasnu mržnju ili podstiče na rasnu diskriminaciju, **kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine.**

EVALUACIONI LIST ZA UTVRĐIVANJE GOVORA MRŽNJE I PODSTICANJE NETOLERANCIJE

1. Govor mržnje uočen je u:

A. sredstvima javnog informisanja	B. izjavi ili saopštenju funkcionera državnog organa	C. nastupu političara i saopštenju stranke	D. izjavi javne ili druge ličnosti i organizacija
vrsta javnog glasila štampani – elektronski (zaokružiti)	vrsta obraćanja izjava – saopštenje (zaokružiti)	vrsta obraćanja izjava – saopštenje (zaokružiti)	vrsta obraćanja izjava – saopštenje (zaokružiti)
naziv štampanog medija	izjava	izjava	izjava
	ime i prezime funkcionera	ime i prezime političara	ime i prezime ličnosti
naziv teksta	naziv funkcije	funkcija u stranci	vrsta javnog posla
broj u kome je tekst izdat	datum izjave	datum izjave	datum izjave
Autor	Koje delove izjave, saopštenja, nastupa, objavljenog teksta i sl. smatrate da imaju karakter govora mržnje:		
naziv elek. medija			
emisija			
vreme i datum emitovanja			
novinar/voditelj			

UGROŽENE GRUPE

1. *Nacionalne manjine i pripadnici drugih etničkih zajednica*
2. *Lica drugačije veroispovesti (posebno pripadnici manjih verskih zajednica)*
3. *Lica sa drugačijim političkim uverenjem i lica koja se bave zaštitom ljudskih prava*
4. *Lica sa drugačijim seksualnim opredeljenjem*
5. *Lica sa posebnim potrebama*
6. *Državljeni stranih država*
7. *Pripadnice ženskog pola*

DOMAĆE PRAVO

- Povelje Ujedinjenih Nacija iz 1945. godine
- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima UN
- Pakt o političkim i građanskim pravima UN
- Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije
- Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena
- Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda
- Ustav Republike Srbije
- Zakon o radiodifuziji
- Zakon o oglašavanju
- Zakon o javnom informisanju
- Krivični zakonik Republike Srbije

MEĐUNARODNI DOKUMENTI

- Plan akcije Saveta Evrope za borbu protiv rasizma, ksenofobije, antisemitizma i netolerancije (1993. godina)
- Preporuka R(97)20 Komiteta ministara Saveta Evrope državama članicama o govoru mržnje
- Preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope R(97)21 o medijima i promovisanju kulture tolerancije
- Opšta preporuka br.2 Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije
- Preporuka br.7 Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije o nacionalnom zakonodavstvu za borbu protiv rasizma i diskriminacije (decembar 2002. godine)
- Deklaracija o ukidanju svih oblika netolerancije i diskriminacije na temelju religije ili vere UN
- Principi UN o starijim licima
- Deklaracija o pravima mentalno zaostalih osoba
- Deklaracija o pravima invalida

UPOREDNO PRAVO

- Nemački krivični zakon
- Zakon o javnom redu Velike Britanije (Public Order Act)
- Zakon o rasnim odnosima Velike Britanije (Race Relations Act)
- Zakon o nogometnim prekršajima Velike Britanije (Football Offences Act)
- Ustav Republike Italije
- Hrvatski Krivični zakon, izmene iz 2006. godine